

Π.3.2.1 Εκπαιδευτικά σενάρια και μαθησιακές δραστηριότητες,
σύμφωνα με συγκεκριμένες προδιαγραφές, που αντιστοιχούν σε
30 διδακτικές ώρες ανά τάξη

Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας

Γ΄ Γυμνασίου

Τίτλος:

«Ιστορία μου, Λογοτεχνία μου: η (ανα)παράσταση αρχίζει»

ΑΝΔΡΕΑΣ ΓΑΛΑΝΟΣ – ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΠΑΝΤΖΑΡΕΛΑΣ

ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ

Θεσσαλονίκη 2014

ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΕΡΓΟΥ

ΠΡΑΞΗ: «Δημιουργία πρωτότυπης μεθοδολογίας εκπαιδευτικών σεναρίων βασισμένων σε ΤΠΕ και δημιουργία εκπαιδευτικών σεναρίων για τα μαθήματα της Ελληνικής Γλώσσας στην Α/βάθμια και Β/βάθμια εκπαίδευση» MIS 296579 (κωδ. 5.175), - ΟΡΙΖΟΝΤΙΑ ΠΡΑΞΗ, στους άξονες προτεραιότητας 1-2-3 του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση», η οποία συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και εθνικούς πόρους.

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ: Ι.Ν. ΚΑΖΑΖΗΣ

ΑΝΑΠΛΗΡΩΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ: ΒΑΣΙΛΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ

ΠΑΡΑΔΟΤΕΟ: Π.3.2.1. Εκπαιδευτικά σενάρια και μαθησιακές δραστηριότητες, σύμφωνα με συγκεκριμένες προδιαγραφές, που αντιστοιχούν σε 30 διδακτικές ώρες ανά τάξη.

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΠΑΡΑΔΟΤΕΟΥ: ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΗΣ

Υπεύθυνος υπο-ομάδας εργασίας λογοτεχνίας: Βασίλης Βασιλειάδης

ΦΟΡΕΑΣ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ: ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

<http://www.greeklanguage.gr>

Καραμαούνι 1 – Πλατεία Σκρά Τ.Κ. 55 132 Καλαμαριά, Θεσσαλονίκη

Τηλ.: 2310 459101, Φαξ: 2310 459107, e-mail: centre@komvos.edu.gr

A. ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ

Τίτλος

Ιστορία μου, Λογοτεχνία μου: η (ανα)παράσταση αρχίζει.

Δημιουργός

Ανδρέας Γαλανός & Παναγιώτης Παντζαρέλας

Διδακτικό αντικείμενο

Νεοελληνική λογοτεχνία

(Προτεινόμενη) Τάξη

Γ΄ Γυμνασίου

Χρονολογία

Ιούλιος 2014

Διδακτική/θεματική ενότητα

—

Διαθεματικό

Όχι

Εμπλεκόμενα γνωστικά αντικείμενα

—

Χρονική διάρκεια

8 διδακτικές ώρες

Χώρος

I. Φυσικός χώρος:

Εντός σχολείου: αίθουσα διδασκαλίας, εργαστήριο πληροφορικής.

II. Εικονικός χώρος: —

Προϋποθέσεις υλοποίησης για δάσκαλο και μαθητή

Ως προς τον εκπαιδευτικό:

- να έχει εξοικειωθεί με το περιβάλλον της χρονογραμμής [Ιστορία και Νεοελληνική Λογοτεχνία](#) που είναι διαθέσιμο στις [Ψηφίδες για την ελληνική γλώσσα](#) και να γνωρίζει τις δυνατότητές του.
- να έχει πείρα στην ομαδοσυνεργατική διδασκαλία.

Ως προς τους μαθητές:

- να έχουν κάποια εμπειρία στην ομαδική συνεργασία
- να μπορούν να χειρίζονται ένα πρόγραμμα επεξεργασίας κειμένου, όπως το Word.
- να έχουν διδαχθεί τα ιστορικά γεγονότα της εξόδου του Μεσολογγίου, των βαλκανικών πολέμων και της γερμανικής κατοχής στο μάθημα της Ιστορίας. Αν αυτό δεν έχει γίνει, ίσως απαιτηθεί να αφιερωθεί χρόνος για μια σύντομη σχετική ενημέρωση των μαθητών· δεν χρειάζεται να γνωρίζουν λεπτομέρειες, απλώς να έχουν μια γενική εικόνα των γεγονότων.

Ως προς το σχολείο:

- να υπάρχει εργαστήριο πληροφορικής με ικανό αριθμό λειτουργικών Η/Υ και σύνδεση στο διαδίκτυο
- να υπάρχει η δυνατότητα συνεχόμενων διδακτικών δώρων για τη διδασκαλία του μαθήματος.

Εφαρμογή στην τάξη

Το συγκεκριμένο σενάριο είναι πρόταση διδασκαλίας.

Το σενάριο στηρίζεται

—

Το σενάριο αντλεί

—

Β. ΣΥΝΤΟΜΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ/ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στόχος του σεναρίου είναι να συνειδητοποιήσουν οι μαθητές ότι ένα ιστορικό γεγονός μπορεί να αναπαρασταθεί σε ένα λογοτεχνικό κείμενο με πολλούς διαφορετικούς τρόπους και να διαμορφώσουν μια σειρά από ερωτήματα ως άξονα για την προσέγγιση λογοτεχνικών κειμένων με ανάλογο περιεχόμενο.

Σε πρώτη φάση, προβλέπεται η αφήγηση του ίδιου γεγονότος (αντλημένου από την τρέχουσα σχολική πραγματικότητα των μαθητών) από δύο διαφορετικούς μαθητές, προκειμένου να καταδειχθούν οι διαφορές στην αφήγηση της πραγματικότητας από διαφορετικούς ανθρώπους. Στη συνέχεια, περνώντας στον χώρο της τέχνης, σχολιάζονται οι διαφορές στην αναπαράσταση της εξόδου του Μεσολογγίου που παρατηρούνται σε έναν πίνακα και μια ομόθεμη γλυπτική εγκατάσταση. Στην επόμενη φάση οι μαθητές περιηγούνται στο περιβάλλον της χρονογραμμής [Ιστορία και Νεοελληνική Λογοτεχνία](#) και διαβάζουν αποσπάσματα από διαφορετικά κείμενα (πεζά και ποιητικά) που έχουν ως θέμα τους την κηδεία του Κωστή Παλαμά, καθώς και συνοδευτικό ιστορικό υλικό προκειμένου να διαπιστώσουν διαφορές στις επιλογές και τους στόχους κάθε κειμένου. Μετά από αυτή την εμπειρία και τις σχετικές παρατηρήσεις η τάξη διαμορφώνει από κοινού έναν κατάλογο ενδεικτικών ερωτημάτων, τα οποία μπορούν να λειτουργήσουν ως άξονες στην προσέγγιση ενός λογοτεχνικού κειμένου που διαλέγεται με την ιστορία. Κατόπιν, εφαρμόζουν αυτά τα ερωτήματα σε μια καινούρια ομάδα κειμένων που θεματοποιούν ένα άλλο ιστορικό γεγονός, τους βαλκανικούς πολέμους, προκειμένου να διαπιστωθεί η χρησιμότητα αυτών των ερωτημάτων, αλλά και να αξιολογηθεί ο βαθμός στον οποίο οι μαθητές ανέπτυξαν έναν σχετικό προβληματισμό.

Γ. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σύλληψη και θεωρητικό πλαίσιο

Η σχέση της λογοτεχνίας με την ιστορία και πολυσυζητημένη είναι και πολύτροπη. Από την αρχαιότητα κιόλας η μία εμπλούτιζε την άλλη, αν θυμηθούμε για παράδειγμα το ιλιαδικό έπος που αναπαριστά μυθοπλαστικά έναν παλαιότερο πόλεμο στην περιοχή της Τροίας και από την άλλη την ηροδότεια ιστορία, που παρά τις φιλότιμες προσπάθειες του πατέρα της ιστορίας για αντικειμενικότητα, μεγάλο μέρος της θυμίζει περισσότερο λογοτεχνία – τουλάχιστον για τα σημερινά δεδομένα. Αλλά και πιο πρόσφατα, από τον 19^ο αι. έχει ακμάσει ως ένα ξεχωριστό, και πολύ δημοφιλές λογοτεχνικό είδος, το ιστορικό μυθιστόρημα (για να μην αναφερθούμε σε πάλαι ποτέ «ιστορικά» είδη όπως η αυτοβιογραφία και τα απομνημονεύματα), ενώ από την άλλη ο θεωρητικός λόγος περί ιστορίας στο δεύτερο μισό του 20^{ου} αι. έχει αναγνωρίσει τις οφειλές του στη μυθοπλαστική αφήγηση. Είναι, νομίζουμε, προφανές πως η σχέση της λογοτεχνίας με την ιστορία είναι αμφίδρομη, όπως οφείλει να είναι κάθε έντιμος διάλογος: η μία τρέφεται από την άλλη και αυτή η διαπίστωση είναι μια από τις βασικές παραδοχές αυτού του σεναρίου.

Υπάρχουν δύο ακόμη θεωρητικές παραδοχές, απαραίτητες για την εφαρμογή του σεναρίου, τις οποίες όμως θα προσπαθήσουμε να εκμαιεύσουμε από τους μαθητές μας μέσα από τα διάφορα στάδια υλοποίησής του. Η πρώτη, η πιο ιστοριοκεντρική, έχει να κάνει με το, από αρχαιοτάτων χρόνων, φιλοσοφικό ερώτημα «τι είναι η πραγματικότητα;» που ακολουθείται από το σχεδόν αυτονόητο ερώτημα «είναι μία η πραγματικότητα;». Όπως παρατηρεί η Αφροδίτη Αθανασοπούλου «ουσιαστικά, δεν ξέρουμε αν υπάρχει ΜΙΑ πραγματικότητα, εκείνο που ξέρουμε είναι πως υπάρχουν πολλές όψεις, δηλαδή οπτικές, μέσα από τις οποίες θεωρούμε την πραγματικότητα (στην ουσία: "κατασκευάζουμε" πραγματικότητα)» ([Αθανασοπούλου](#): 2004, 2). Μέσα από συγκεκριμένα παραδείγματα, θα γίνει προσπάθεια να αντιληφθούν οι μαθητές τι ακριβώς σημαίνει «οπτικές» της

πραγματικότητας και πως η λογοτεχνία είναι το κατεξοχήν πεδίο για να το κατανοήσουν.

Η δεύτερη παραδοχή, η πιο λογοτεχνοκεντρική, αναγνωρίζει πως τα διάφορα λογοτεχνικά είδη έχουν έναν δικό τους, ξεχωριστό τρόπο θέασης και αναπαράστασης της ιστορικής «πραγματικότητας». Η Βενετία Αποστολίδου διακρίνει από τη μια πως «ο αφαιρετικός, μεταφορικός λόγος της ποίησης αποδίδει τις ιστορικές εμπειρίες έμμεσα, συχνά κρυπτικά, αφαιρώντας από αυτές τα καθέκαστα και κρατώντας το συναισθηματικό τους βάρος, τη συμβολική τους αξία, τη σημασία τους για την ατομική ύπαρξη» ενώ από την άλλη η πεζογραφία, με μεγάλο βαθμό αναφορικότητας, και πιο συγκεκριμένα το μυθιστόρημα μπορεί «να προσδώσει χρονικό βάθος στις ιστορικές εξελίξεις, να παρακολουθήσει τα πριν και τα μετά ενός ιστορικού συμβάντος, να διερευνήσει τις συνέπειες των ιστορικών γεγονότων στις ζωές των ανθρώπων» (Αποστολίδου: 2013, 6-7). Κι εδώ, εξασκώντας τους μαθητές μας σε διαφορετικά λογοτεχνικά είδη, θα επιχειρηθεί να γίνει κατανοητή η παραπάνω θεωρητική παραδοχή.

Υπάρχει, τέλος, μια βασική παιδαγωγική αρχή την οποία αυτό το σενάριο θα υπηρετήσει, την πεποίθηση πως ένας έφηβος, όπως είναι οι μαθητές και οι μαθήτριες μας, θα πρέπει να αντιληφθεί πρώτα την ιστορικότητα της δικής του εμπειρίας και πως η εμπειρία αυτή, όταν γίνει αφήγηση, όταν δηλαδή αναπαρασταθεί με τον λόγο, γραπτό, προφορικό, εικαστικό, τότε μπορεί να πάρει πολλές και ίσως αποκλίνουσες μορφές. Επομένως, δεν ωφελεί να ρίξουμε απευθείας τους μαθητές μας στα βαθιά του ιστορικού παρελθόντος, άγνωστου εν πολλοίς για αυτούς και πιθανότατα βαρετού και μουχλιασμένου, αλλά να προσπαθήσουμε μέσα από τη σύγχρονη εφηβική εμπειρία να καταστήσουμε κατανοητή την απόσταση που χωρίζει ένα «ενικό» γεγονός από την «πληθυντική» αναπαράστασή του.

Δ. ΣΚΕΠΤΙΚΟ-ΣΤΟΧΟΙ ΚΑΙ ΣΥΝΔΥΑΣΜΟΣ ΤΟΥΣ

Γνώσεις για τον κόσμο, αξίες, πεποιθήσεις, πρότυπα, στάσεις ζωής

- Να μάθουν ότι υπάρχουν πολλοί τρόποι διαχείρισης και αναπαράστασης της (ιστορικής) πραγματικότητας.

Γνώσεις για τη λογοτεχνία

- Να συνειδητοποιήσουν πώς το ίδιο ιστορικό γεγονός μπορεί να αναπαρασταθεί με διαφορετικούς τρόπους από κείμενο σε κείμενο (διαφορές στην εστίαση και την οπτική γωνία).
- Να συνειδητοποιήσουν πώς το ίδιο ιστορικό γεγονός μπορεί να αναπαρασταθεί με διαφορετικούς τρόπους από είδος σε είδος. Η ποίηση το θεματοποιεί πιο μεταφορικά, συμβολικά και ενδεχομένως πιο καθολικά.
- Να συνειδητοποιήσουν πως η αναπαράσταση ή/και θεματοποίηση ενός γεγονότος σε ένα λογοτεχνικό κείμενο συνδέεται και με την ιστορική στιγμή στην οποία γράφεται.

Γραμματισμοί

- Να πλοηγούνται και να χειρίζονται το περιβάλλον μιας χρονογραμμής όπως η «Ιστορία και Νεοελληνική Λογοτεχνία» του Κ.Ε.Γ.
- Να συγκρίνουν και εντοπίζουν διαφορές στον τρόπο αναπαράστασης του ίδιου ιστορικού γεγονότος σε διαφορετικά λογοτεχνικά κείμενα.
- Να διατυπώνουν ερωτήματα (για το είδος του κειμένου, την οπτική γωνία αφήγησης, την ιστορική συγκυρία που γράφεται, τους στόχους) όσον αφορά τον τρόπο διαχείρισης ενός γεγονότος σε ένα λογοτεχνικό κείμενο.

Διδακτικές πρακτικές

Βασική μέριμνα του σεναρίου είναι οι διαπιστώσεις σχετικά με τις πολλαπλές δυνατότητες αναπαράστασης του ίδιου ιστορικού γεγονότος στη λογοτεχνία να προκύψουν επαγωγικά (μέσα από την παρατήρηση και τη διερεύνηση των ίδιων των

μαθητών) και όχι να διατυπωθούν εξ αρχής ως δεδομένο θεωρητικό υλικό από τον εκπαιδευτικό.

Έτσι, στην πρώτη φάση προτείνεται η αφήγηση του ίδιου περιστατικού από δύο διαφορετικούς μαθητές ως μέσο για να διαπιστωθούν οι διαφορετικές οπτικές στην αποτύπωση κάθε «πραγματικότητας» στο πλαίσιο μιας αφήγησης και στη συνέχεια η παρατήρηση και σύγκριση δυο έργων τέχνης που θεματοποιούν το ίδιο ιστορικό γεγονός προκειμένου να επισημανθούν οι – συχνά μεγάλες – διαφορές που μπορεί να χωρίζουν δυο αποτυπώσεις του ίδιου γεγονότος από διαφορετικούς καλλιτέχνες. Ως εδώ ο διδάσκων έχει κατευθυντικό, σε γενικές γραμμές, ρόλο, ορίζοντας την πορεία της διδασκαλίας, θέτοντας τα ερωτήματα και καθοδηγώντας την σχετική συζήτηση.

Από αυτό το σημείο και μετά, οι μαθητές, χωρισμένοι σε ομάδες, μελετάνε λογοτεχνικά κείμενα και συνοδευτικό ιστορικό υλικό από το περιβάλλον της χρονογραμμής, προσπαθώντας να διερευνήσουν την σχέση ενός ιστορικού γεγονότος με την αναπαράστασή/θεματοποίησή του σε διάφορα κείμενα. Η ομαδική συνεργασία επιτρέπει να συνδυαστούν και να συντονιστούν οι ικανότητες και δεξιότητες όλων των μελών της ομάδας προς την κατεύθυνση διερεύνησης του ζητούμενου, ενώ το ομαδικό πλαίσιο παρέχει μεγαλύτερη ασφάλεια για αυτενέργεια και δημιουργικότητα. Οι μαθητές παρατηρούν τις διαφορές των κειμένων ως προς τη διαχείριση της ίδιας ιστορικής πραγματικότητας και –ορισμένες φορές με την βοήθεια του διδάσκοντα– επιχειρούν υποθέσεις σχετικά με τις αιτίες αυτών των διαφορών.

Σε μια απόπειρα να δοθεί ακόμα ενεργητικότερος ρόλος στους μαθητές, αλλά και να διαπιστωθεί ο βαθμός εμπέδωσης από μέρους τους του σχετικού προβληματισμού, οι ομάδες καλούνται να συντάξουν ένα ερωτηματολόγιο με ερωτήματα-άξονες για την προσέγγιση λογοτεχνικών κειμένων με θέμα ένα γεγονός από την ιστορία. Στη συνέχεια, εφαρμόζουν οι ίδιοι τα ερωτήματά τους πάνω σε αποσπάσματα λογοτεχνικών έργων και αναστοχάζονται πάνω στα ίδια τα ερωτήματα, αλλά και στη σχέση λογοτεχνίας και ιστορικής πραγματικότητας. Με άλλα λόγια,

γίνονται οι ίδιοι δημιουργοί των εργαλείων που χρησιμοποιούν μέσα από υποθέσεις και παρατηρήσεις.

Ε. ΛΕΠΤΟΜΕΡΗΣ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΤΑΣΗΣ

Αφετηρία

Στη διάρκεια της σχολικής τους ζωής οι μαθητές θα έρθουν πολλές φορές σε επαφή με λογοτεχνικά κείμενα που θεματοποιούν ιστορικές στιγμές. Είναι λοιπόν κρίσιμο να συνειδητοποιήσουν από νωρίς ότι δεν υπάρχει ένας, «αντικειμενικός» τρόπος αναπαράστασης των γεγονότων, αλλά κάθε κείμενο τα παρουσιάζει με διαφορετικό τρόπο, ο οποίος εξαρτάται από τους στόχους του συγγραφέα του, τις συμβάσεις του είδους του, την ιστορική στιγμή στην οποία γράφεται, το κοινό στο οποίο απευθύνεται κλπ. Τα αποσπάσματα που αξιοποιούνται στο συγκεκριμένο σενάριο επιλέχθηκαν επειδή θεωρήθηκε ότι ανταποκρίνονται στις αναγνωστικές δεξιότητες των μαθητών της συγκεκριμένης τάξης, αλλά και γιατί προσφέρονται για συγκρίσεις που μπορούν εύκολα να οδηγήσουν τους μαθητές στα κατάλληλα συμπεράσματα.

Σύνδεση με τα ισχύοντα στο σχολείο

Το σενάριο μπορεί να εφαρμοστεί στο πλαίσιο της θεματικής ενότητας «Άτομο και κοινωνία» που προβλέπει για την Γ΄ Γυμνασίου το νέο πρόγραμμα σπουδών, το οποίο εφαρμόζεται προς το παρόν πιλοτικά. Μπορεί όμως να εφαρμοστεί και στο πλαίσιο του μέχρι σήμερα ισχύοντος αναλυτικού προγράμματος, καθώς στο σχολικό εγχειρίδιο της Γ΄ Γυμνασίου περιλαμβάνονται πολλά λογοτεχνικά κείμενα από διάφορες περιόδους της νεοελληνικής γραμματείας που διαλέγονται με την Ιστορία. Άλλωστε, τα ιστορικά γεγονότα τα οποία θεματοποιούνται στα λογοτεχνικά κείμενα που αξιοποιούνται στην προκειμένη διδακτική πρόταση εντάσσονται στην ύλη του μαθήματος της Ιστορίας που αντιστοιχεί στη συγκεκριμένη τάξη.

Αξιοποίηση των ΤΠΕ

Στο σενάριο αξιοποιείται κατά κύριο λόγο το περιβάλλον της χρονογραμμής [Ιστορία και Νεοελληνική Λογοτεχνία](#) που είναι διαθέσιμο στις [Ψηφίδες για την ελληνική](#)

γλώσσα. Θεωρήθηκε πως το περιβάλλον της συγκεκριμένης χρονογραμμής, καθώς συμπαρατάσσει κείμενα διαφορετικών συγγραφέων και εποχών που καταπιάνονται με το ίδιο ιστορικό γεγονός, αποτελεί έναν πρόσφορο χώρο για να αισθητοποιηθούν με ανάγλυφο τρόπο διαπιστώσεις σχετικά με τους διαφορετικούς τρόπους διαχείρισης και αναπαράστασης της ιστορικής πραγματικότητας από τους λογοτέχνες. Επίσης, είναι μια καλή αφορμή οι μαθητές να εξοικειωθούν με τον χειρισμό ανάλογων περιβαλλόντων.

Αξιοποιείται επίσης ένα πρόγραμμα επεξεργασίας κειμένου ως προς τις δυνατότητες που παρέχει για την επισήμανση σημείων του κειμένου που τεκμηριώνουν ένα επιχείρημα, αλλά και για την ανάδειξη ομοιοτήτων και διαφορών μεταξύ δύο κειμένων μέσω της υπογράμμισης και της χρήσης διαφορετικών χρωμάτων γραμματοσειράς.

Κείμενα

Λογοτεχνικά κείμενα εκτός σχολικών εγχειριδίων

Θανάσης Βαλτινός, *Συναξάρι Αντρέα Κορδοπάτη: Βαλκανικοί-'22*, 95-97. Αθήνα: Ωκεανίδα, 2000.

Γιώργος Μιχαηλίδης, *Της επανάστασης, της μοναξιάς και της λαγνείας. Ο λαβύρινθος*, 282, 286-288. Αθήνα: Καστανιώτης, 2002.

Κωστής Παλαμάς, «Εμπρός!». Στο *Ποιητική Ανθολογία*. Στ', επιμ. Λ. Πολίτη, 81-82. Αθήνα: Δωδώνη, 1977.

Λότη Πέτροβιτς-Ανδρουτσοπούλου, *Τραγούδι για τρεις*, 111-112. Αθήνα: Πατάκης, 1992.

Άγγελος Σικελιανός, «Παλαμάς». Στο *Ποιητική Ανθολογία*. Ζ', επιμ. Λ. Πολίτη, 72-73. Αθήνα: Δωδώνη, 1977.

Διδακτική πορεία/στάδια/φάσεις

1^η ώρα

Η εισαγωγική αυτή ώρα πραγματοποιείται στην αίθουσα διδασκαλίας του τμήματος με την τάξη σε ολομέλεια. Προτού ενημερώσει τους μαθητές για το αντικείμενο με το οποίο θα ασχοληθούν στα επόμενα μαθήματα, ο εκπαιδευτικός ζητάει από δύο παιδιά να αφηγηθούν το ίδιο γεγονός. Το γεγονός αυτό καλό θα ήταν να είναι αντλημένο από την τρέχουσα σχολική πραγματικότητα (π.χ. κάποια πρόσφατη εκδρομή, ένα περιστατικό που συνέβη μέσα στην τάξη εκείνη την περίοδο κτλ.). Όσο ο ένας μαθητής αφηγείται το περιστατικό, ο άλλος βρίσκεται εκτός τάξης, ώστε να μην επηρεαστεί από την αφήγηση του προηγούμενου. Ζητάμε από τους μαθητές να παρατηρήσουν διαφορές στην αφήγηση του ίδιου γεγονότος ανάμεσα στους δύο ομιλητές. Ποια στοιχεία παρέλειψε ο καθένας τους; Πού έδωσε μεγαλύτερη βαρύτητα; Πόσο αναλυτικά ή συνοπτικά αφηγήθηκε το περιστατικό; Μέσω αυτής της δραστηριότητας επιχειρούμε να πυροδοτήσουμε έναν πρώτο προβληματισμό σχετικά με τις πολλές διαφορετικές μορφές που μπορεί να πάρει η αναπαράσταση του ίδιου γεγονότος κατά την αφήγησή του από διαφορετικούς ανθρώπους.

Στη συνέχεια, προεκτείνουμε τον προβληματισμό μας στα ιστορικά γεγονότα του παρελθόντος. Ρωτάμε τους μαθητές αν πιστεύουν ότι μπορούν να υπάρξουν ανάλογες διαφορές και στην αναπαράσταση ιστορικών γεγονότων ή όχι. Αφήνουμε τους μαθητές να εκφράσουν ελεύθερα τις απόψεις τους και στη συνέχεια προβάλλουμε στην τάξη φωτογραφίες μέσω βιντεοπροβολέα¹ από δύο έργα τέχνης εμπνευσμένα από την έξοδο του Μεσολογγίου: το ένα είναι ο [γνωστός πίνακας του Θεόδωρου Βρυζάκη](#) και το άλλο η [ομώνυμη εγκατάσταση του γλύπτη Θεόδωρου Παπαγιάννη](#). Ζητάμε από κάποιον μαθητή να υπενθυμίσει τα βασικά γεγονότα – χωρίς λεπτομέρειες – (ή αν δεν υπάρχει κάποιος διαθέσιμος, το πράττουμε εμείς.) Στη

¹ Σε περίπτωση που δεν υπάρχει δυνατότητα κεντρικής προβολής, τα έργα μπορούν να δοθούν σε φωτοτυπία, ενώ αν η διδασκαλία διεξαχθεί στο εργαστήριο πληροφορικής, μπορούμε να παραπέμψουμε τους μαθητές στις αντίστοιχες ιστοσελίδες για να παρατηρήσουν τα έργα.

συνέχεια, ζητάμε να παρατηρήσουν τα δύο έργα και να εντοπίσουν ομοιότητες και διαφορές στον τρόπο που αναπαρίσταται το ίδιο γεγονός. Πέρα από την προφανή διαφορά που έχει να κάνει με τα διαφορετικά μέσα που χρησιμοποιούνται σε κάθε περίπτωση (ζωγραφική-γλυπτική) οι μαθητές μπορούν να προσέξουν πόσο διαφορετική είναι η αποτύπωση του πλήθους στα δυο έργα. Στο έργο του Βρυζάκη έχουμε κίνηση, ορμητικότητα, επιθετικότητα, ηρωισμό, ενώ στο έργο του Παπαγιάννη, που θυμίζει περισσότερο θρηνητική πομπή παρά ηρωική έξοδο, στατικότητα, ηρεμία, αδράνεια. Ο Βρυζάκης αποτυπώνει και άλλες φιγούρες εκτός από τους Μεσολογγίτες (εχθροί, Θεός, άγγελοι), ενώ ο Παπαγιάννης όχι. Επισημαίνουμε επίσης τη μεγάλη χρονική διαφορά που χωρίζει τα δύο έργα τέχνης: ο πίνακας του Βρυζάκη είναι έργο του 1855, αρκετά κοντά στη χρονολογία του γεγονότος που αναπαριστά και με την προσδοκία για απελευθέρωση και των υπόδουλων περιοχών του ελληνισμού ανοιχτή και επείγουσα, ενώ η εγκατάσταση του Παπαγιάννη είναι έργο της εποχής μας, πολύ απομακρυσμένο από την εμπειρία του γεγονότος που θεματοποιεί. Δεν είναι απαραίτητο να εξαντλήσουμε όλες τις διαφορές ούτε να επιχειρήσουμε να τις ερμηνεύσουμε (αν όμως οι μαθητές μας το προσπαθήσουν, καλό θα ήταν να τους παροτρύνουμε να το κάνουν). Στόχος μας είναι να προβληματίσουμε τους μαθητές μας ώστε να αρχίσουν να είναι πιο προσεκτικοί και υποψιασμένοι όταν συναντάνε ένα έργο τέχνης που αναπαριστά ιστορικό γεγονός και να μην παίρνουν την αναπαράσταση αυτή ως φυσική ή ως «πιστή» στην πραγματικότητα.

Επιλέχθηκε ο χώρος της ζωγραφικής και γλυπτικής ως κατάλληλο κατώφλι πριν προχωρήσουμε στον χώρο της λογοτεχνίας, καθώς είναι εμφανείς ακόμα και με πρώτη ματιά οι διαφορές στις επιλογές των καλλιτεχνών και απαιτείται λιγότερος χρόνος για τον εντοπισμό τους. Άλλωστε το οπτικό ερέθισμα κινητοποιεί συχνά περισσότερο τους μαθητές, αισθητοποιεί πιο παραστατικά και ανάγλυφα αυτό που θέλουμε να μεταδώσουμε, ενώ με αυτόν τον τρόπο εξοπλίζουμε τους μαθητές μας και

με δεξιότητες που αφορούν στην παρατήρηση και τη σύγκριση έργων από άλλες μορφές τέχνης πλην της λογοτεχνίας.

Στο τέλος της πρώτης αυτής φάσης ενημερώνουμε τους μαθητές ότι στη συνέχεια των μαθημάτων θα επεκτείνουμε τους προβληματισμούς μας στον χώρο της λογοτεχνίας και θα μελετήσουμε κείμενα που θεματοποιούν ιστορικά γεγονότα. Δίνονται στους μαθητές σε φωτοτυπίες τα αποσπάσματα από το μυθιστόρημα του Γιώργου Μιχαηλίδη *Της επανάστασης, της μοναξιάς και της λαγνείας. Ο λαβύρινθος*, που προβλέπεται να αξιοποιηθούν στη συνέχεια και τους ζητείται να τα διαβάσουν στο σπίτι.

2^η-3^η ώρα:

Το συνεχόμενο αυτό δίωρο πραγματοποιείται στο εργαστήριο πληροφορικής, με την τάξη χωρισμένη σε ομάδες. Καλό είναι, αν το επιτρέπει ο αριθμός των Η/Υ του σχολείου, οι ομάδες να είναι όσο το δυνατόν πιο ολιγομελείς, ώστε να έχουν όλα τα μέλη τη δυνατότητα να περιηγηθούν στη χρονογραμμή.

Αρχικά, συζητάμε σύντομα το απόσπασμα που τους είχε δοθεί για το σπίτι, ώστε να λυθούν τυχόν απορίες, αλλά και να ενημερωθούν οι μαθητές που τυχόν δεν το διάβασαν. Ζητάμε από τους μαθητές να προσδιορίσουν το ιστορικό γεγονός που θεματοποιείται στο απόσπασμα. Με αφορμή την αναφορά στην κηδεία του Παλαμά, τους ρωτάμε τι γνωρίζουν για τον ποιητή. Αν, όπως είναι πολύ πιθανόν, γνωρίζουν ελάχιστα πράγματα, τους παραπέμπουμε στο [αντίστοιχο λήμμα της Βικιπαίδειας](#) προκειμένου να ενημερωθούν κυρίως για τη σημασία και την απήχηση του έργου του.

Στη συνέχεια ζητάμε από τις ομάδες να μεταβούν στο περιβάλλον [της χρονογραμμής Ιστορία και Νεολληνική Λογοτεχνία](#). Ο εκπαιδευτικός εξηγεί πως πρόκειται για μια καταγραφή ιστορικών γεγονότων από το 1770 μέχρι σήμερα, όπως αποτυπώνονται σε λογοτεχνικά κείμενα και ιστορικές πηγές. Ξεναγεί τους μαθητές στο περιβάλλον, επισημαίνοντας την ύπαρξη δύο παράλληλων γραμμών· η κάτω γραμμή περιλαμβάνει συγκεκριμένα ιστορικά γεγονότα που συνδέονται με μια

ορισμένη χρονολογία, ενώ η πάνω γραμμή καλύπτει ευρύτερες περιόδους. Οι περίοδοι διακρίνονται σε υποκατηγορίες ανάλογα με το θέμα των κειμένων που εξετάζονται. Επιλέγοντας μια από αυτές τις υποκατηγορίες ή ένα γεγονός, ο χρήστης βλέπει κάτω από τη χρονογραμμή να εμφανίζονται δύο τμήματα: αριστερά έχουμε το/τα λογοτεχνικό/-ά κείμενο/-α που ανθολογούνται και δεξιά το αντίστοιχο ιστορικό υλικό (γραπτές πηγές, οπτικό/ακουστικό/οπτικοακουστικό υλικό). Κάτω από το λογοτεχνικό κείμενο ενδέχεται να υπάρχει πολυμεσικό συνοδευτικό υλικό.

Προκειμένου να διαπιστωθεί ότι οι μαθητές έχουν κατανοήσει τη δομή της χρονογραμμής και να λυθούν τυχόν απορίες, τους ενημερώνουμε ότι το κείμενο που διάβασαν στο σπίτι ανθολογείται στη χρονογραμμή και τους ζητάμε να το εντοπίσουν. Στο σημείο αυτό μας ενδιαφέρει η συλλογιστική πορεία που θα ακολουθήσουν για να το βρουν. Γνωρίζουν πως το βασικό θέμα του κειμένου είναι η κηδεία του ποιητή Κωστή Παλαμά. Γνωρίζουν – και πάλι μέσα από το κείμενο – πως ο ποιητής πέθανε το 1943. Αν όμως ανατρέξουν στη συγκεκριμένη χρονολογία θα βρουν μονάχα τη σφαγή στα Καλάβρυτα. Τους ζητάμε να σκεφτούν πού αλλού θα μπορούσε να περιλαμβάνεται. Σκοπός είναι να οδηγηθούν στη γραμμή των ιστορικών περιόδων και στο αντίστοιχο τμήμα της («1941-1944: Η ελληνική κοινωνία στη Γερμανική Κατοχή»). Ο λόγος για τον οποίο η κηδεία του Παλαμά περιλαμβάνεται στη γραμμή των περιόδων και όχι των γεγονότων δεν είναι ανάγκη να εξηγηθεί από τώρα, καθώς στο επόμενο δίωρο οι μαθητές θα έχουν την ευκαιρία να πάρουν μια απάντηση σε αυτό το ερώτημα.

Αφού μεταβούν, λοιπόν, στην περίοδο της ελληνικής κατοχής και εντοπίσουν την υποκατηγορία «Η κηδεία του Κωστή Παλαμά», οι μαθητές παρατηρούν πως στη συγκεκριμένη υποκατηγορία ανθολογούνται δύο κείμενα: το απόσπασμα από το μυθιστόρημα του Μιχαηλίδη, που έχουν ήδη διαβάσει, και ένα απόσπασμα από το μυθιστόρημα της Λότης Πέτροβιτς-Ανδρουτσοπούλου *Τραγούδι για τρεις*. Δίπλα ακριβώς παρατηρούν το ιστορικό υλικό χωρισμένο σε κατηγορίες.

Αρχικά, τους ζητάμε να διαβάσουν τις γραπτές πηγές 4, 5 και 6 από το ιστορικό υλικό καθώς και να παρατηρήσουν τις πηγές 4, 5 και 6 από το οπτικό υλικό ([φύλλο εργασίας 1-μέρος Α](#)). Πρόκειται για πολύ σύντομα αποσπάσματα από ιστορικά, δημοσιογραφικά και απομνημονευματικά κείμενα σχετικά με την κηδεία του Παλαμά, καθώς και φωτογραφίες από το ίδιο το γεγονός. Καλούμε τις ομάδες να συγκρίνουν την καταγραφή του γεγονότος στα μη μυθοπλαστικά αυτά κείμενα και στη λογοτεχνική αποτύπωση του Μιχαηλίδη. Ποια από τα στοιχεία και τις λεπτομέρειες που αποτυπώνονται σε αυτά τα κείμενα συναντάμε και στο απόσπασμα από τον *Λαβύρινθο*; Ποια στοιχεία φαίνεται να αποτελούν φανταστικές προσθήκες του λογοτέχνη; Στόχος είναι να καταλάβουν οι μαθητές πως το λογοτεχνικό κείμενο που αναπαριστά ένα ιστορικό γεγονός από τη μια πατάει σε πραγματικά ιστορικά στοιχεία και από την άλλη ο συγγραφέας προσθέτει διάφορες λεπτομέρειες με τη φαντασία του.

Στη συνέχεια, ο εκπαιδευτικός διαβάζει το σύντομο απόσπασμα από το μυθιστόρημα της Πέτροβιτς και επισημαίνεται ότι έχουμε να κάνουμε με δυο λογοτεχνικά κείμενα που θεματοποιούν ακριβώς το ίδιο γεγονός. Κατόπιν, ζητείται από τις ομάδες ([φύλλο εργασίας 1-μέρος Β](#)) να απαντήσουν στο ερώτημα «Ποιο από τα δύο κείμενα είναι πιο αναλυτικό ως προς την αποτύπωση της κηδείας του Παλαμά;» και να συγκρίνουν τον τρόπο που αναπαρίσταται το ίδιο γεγονός στα δύο κείμενα. Προκειμένου να γίνει αυτό, τους προτρέπουμε να αντιγράψουν τα δύο κείμενα σε ένα έγγραφο Word και στη συνέχεια να χρωματίσουν με ίδιο χρώμα γραμματοσειράς στα δύο κείμενα τα σημεία που αναφέρουν κοινές λεπτομέρειες από την κηδεία. Επίσης, να επισημάνουν ποιες λεπτομέρειες απαντούν μόνο σε ένα από τα δύο κείμενα και να τις χρωματίσουν με άλλο χρώμα γραμματοσειράς. Στόχος είναι να συνειδητοποιήσουν καταρχάς οπτικά πόσο διαφορετικός είναι ο τρόπος με τον οποίο αναπαριστούν το ίδιο ιστορικό γεγονός τα δύο κείμενα. Είναι εύκολο να κατανοήσουν αμέσως οι μαθητές πως το απόσπασμα του Μιχαηλίδη περιέχει πολύ

περισσότερες λεπτομέρειες και πληροφορίες, ενώ το απόσπασμα της Πέτροβιτς-Ανδρουτσοπούλου είναι πιο γενικόλογο και χωρίς λεπτομέρειες.

Μετά από αυτές τις διαπιστώσεις, περνάμε στη διερεύνηση των πιθανών λόγων που οδήγησαν στις δύο αυτές τόσο διαφορετικές αποτυπώσεις του ίδιου γεγονότος στα κείμενα που εξετάζουμε ([φύλλο εργασίας 1-μέρος Γ](#)). Ζητάμε από τους μαθητές να απαντήσουν στο ερώτημα «Ποιανού οι εντυπώσεις καταγράφονται σε κάθε απόσπασμα;» Για να βοηθήσουμε τα παιδιά να απαντήσουν, επιμερίζουμε το ερώτημα στα παρακάτω ερωτήματα: Ποιος μιλάει σε κάθε απόσπασμα; Πόσο χρονών είναι; Από ποια σημεία καταλαβαίνουμε την ηλικία του; Ποια σχέση έχει με τα γεγονότα; Τι φαίνεται να μην καταλαβαίνει; Ποια πράγματα τραβάνε την προσοχή του; Οι μαθητές συζητάνε αυτές τις ερωτήσεις αρχικά στο πλαίσιο της ομάδας και στη συνέχεια, με την καθοδήγηση του εκπαιδευτικού, στην ολομέλεια της τάξης. Ζητάμε πάντα από τους μαθητές να επισημάνουν τα σημεία του κειμένου που τεκμηριώνουν την απάντησή τους.

Στόχος των στοχευμένων αυτών ερωτήσεων είναι να δείξουν πως στα δύο κείμενα καταγράφονται οι εντυπώσεις δυο διαφορετικών προσώπων, ενός ενήλικα κι ενός παιδιού, γεγονός που δικαιολογεί και τον διαφορετικό βαθμό λεπτομέρειας και ανάλυσης στην παρουσίαση του γεγονότος. Για παράδειγμα, είναι εύλογο το παιδί στο κείμενο της Πέτροβιτς να αγνοεί ποιος είναι αυτός που απαγγέλει πάνω στο φέρετρο του Παλαμά και να μην δίνει προσοχή στα πρόσωπα που παρίστανται, ενώ ο ενήλικος αφηγητής του Μιχαηλίδη γνωρίζει πρόσωπα και ονόματα.

Στο τέλος του διώρου μπορεί να γίνει μια απόπειρα να σχολιαστεί το διαφορετικό κοινό στο οποίο απευθύνεται κάθε κείμενο. Ζητάμε από τις ομάδες να επισκεφτούν τις ιστοσελίδες οι οποίες υποδεικνύονται κάτω από κάθε κείμενο στο περιβάλλον της χρονογραμμής και να διερευνήσουν αν υπάρχει διαφορά στο κοινό στο οποίο απευθύνεται καθένα από τα δύο μυθιστορήματα. Επισκεπτόμενοι την εγγραφή για το *Τραγούδι για τρεις* στην ιστοσελίδα [i-Read i-Teen](#) είναι εύκολο να διαπιστώσουν πως το μυθιστόρημα της Πέτροβιτς απευθύνεται σε εφήβους. Η

επίσημη [ιστοσελίδα](#) του Γιώργου Μιχαηλίδη δεν τους δίνει τόσο άμεσες πληροφορίες, μπορούμε όμως να τους επισημάνουμε πως το μυθιστόρημα *Ο Λαβύρινθος* αποτελεί μέρος της τριλογίας με τον γενικό τίτλο *Της επανάστασης, της μοναξιάς και της λαγνείας* που καλύπτει την περίοδο από τη Μικρασιατική καταστροφή έως τη Μεταπολίτευση. Συνεπώς, αν υπάρχει χρόνος, θα μπορούσε να συζητηθεί η διαφορά ανάμεσα σε ένα ιστορικό μυθιστόρημα που απευθύνεται σε εφηβικό κοινό, και για αυτό ίσως επιλέγει να αποτυπώσει τα γεγονότα μέσα από την οπτική γωνία ενός παιδιού χωρίς να υπεισέρχεται σε πολλές λεπτομέρειες και αναλύσεις, και σε ένα ιστορικό μυθιστόρημα που απευθύνεται σε ενήλικες και επιχειρεί να αποτυπώσει μια τοιχογραφία της Ελλάδας του 20ού αιώνα σχολιάζοντας και εμβαθύνοντας στα γεγονότα και την ερμηνεία τους.

4^η ώρα

Σε αυτή την ώρα επιχειρούμε να επεκτείνουμε τον προβληματισμό σχετικά με τις διαφορές στις λογοτεχνικές αναπαραστάσεις του ίδιου ιστορικού γεγονότος, αυτή τη φορά εξετάζοντας ένα ποίημα, σύγχρονο του γεγονότος, και το οποίο μάλιστα εξυπηρετεί πολύ συγκεκριμένους στόχους, που σχετίζονται με την ιστορική στιγμή στην οποία γράφτηκε.

Ενημερώνουμε τους μαθητές ότι αυτή την ώρα θα ασχοληθούμε με το ποίημα που απήγγειλε ο Άγγελος Σικελιανός στην κηδεία του Παλαμά ([φύλλο εργασίας 2](#)). Επισημαίνουμε ότι σε αντίθεση με τα δύο προηγούμενα κείμενα που γράφτηκαν πολλά χρόνια αργότερα από το γεγονός που αναπαριστούν, τώρα θα προσεγγίσουμε ένα κείμενο που γράφτηκε ακριβώς εκείνη τη χρονική στιγμή και με αφορμή το συγκεκριμένο γεγονός. Οπότε, είναι μια καλή ευκαιρία για να δούμε πώς διαχειρίζεται ένα λογοτεχνικό κείμενο το συγκεκριμένο γεγονός εν θερμώ και όχι εκ των υστέρων. Οι ομάδες ανοίγουν ένα έγγραφο Word με το ποίημα που θα βρουν στην οθόνη του υπολογιστή τους και όλοι μαζί ακούμε την ανάγνωση του ποιήματος που συνοδεύει ως πολυμεσικό υλικό τα δύο πεζά αποσπάσματα στο περιβάλλον της χρονογραμμής.

Ζητάμε από τους μαθητές ([φύλλο εργασίας 2-μέρος Α](#)) να εντοπίσουν στα δύο πεζά αποσπάσματα που μελέτησαν το προηγούμενο δίωρο, και ιδιαίτερα στο απόσπασμα από τον *Λαβύρινθο* του Μιχαηλίδη, όσα σημεία αναφέρονται στο συγκεκριμένο ποίημα. Επιστούμε την προσοχή τους ειδικά στο παρακάτω απόσπασμα:

«Δεν νεκρολογούσε τον Παλαμά ο Σικελιανός, έπαιρνε απλώς την εντολή από εκείνον να μιλήσει στο βουερό πλήθος που περίμενε απ' έξω πεινασμένο, ταπεινωμένο, προδομένο, τις λέξεις που δεν είναι μόνο νοήματα, δεν είναι μόνο αισθήματα, αλλά έρχονται από πολύ μακριά φορτωμένες χρόνο και ζωή και σαν καταιγίδα ξεσηκώνουν σώματα και ψυχές. Ο πατέρας, θορυβημένος, κοιτούσε ανήσυχα γύρω, ιδιαίτέρως προς την πλευρά των ξένων, των εχθρών, των απρόσκλητων, με τα ανέκφραστα πρόσωπα και το χαμηλωμένο βλέμμα.»

Με αφορμή τη φράση «Δεν νεκρολογούσε τον Παλαμά ο Σικελιανός», ζητάμε από τους μαθητές να διερευνήσουν κατά πόσο το ποίημα μάς δίνει πληροφορίες για τον Παλαμά και τον θάνατό του. Ζητάμε να χρωματίσουν στο ποίημα τους στίχους που αναφέρονται άμεσα στον θάνατο του ποιητή και με άλλο χρώμα τους στίχους που είναι πολύ γενικότεροι ή αναφέρονται σε φαινομενικά άσχετα με το συγκεκριμένο γεγονός θέματα. Στόχος είναι φανεί πως το ποίημα έχει μικρό βαθμό αναφορικότητας και δεν περιορίζεται στην απλή θεματοποίηση του θανάτου του ποιητή, αλλά ξανοίγεται σε ευρύτερες περιοχές.

Στη συνέχεια, θέτουμε το ερώτημα «Γιατί ο πατέρας στο απόσπασμα από τον *Λαβύρινθο* κοιτάει θορυβημένος γύρω του, ιδιαίτερα προς την πλευρά των ξένων, των εχθρών;» ([φύλλο εργασίας 2-μέρος Β](#)). Προκειμένου να απαντήσουν στο ερώτημα αυτό ζητάμε από τους μαθητές να (ξανα)διαβάσουν τις γραπτές πηγές 3-6 από το ιστορικό υλικό που βρίσκεται στα δεξιά του αποσπάσματος και στη συνέχεια ακούμε τις υποθέσεις τους. Από τις πηγές αυτές είναι εύκολο να συναγάγουν οι μαθητές πως η κηδεία του Παλαμά απέκτησε χροιά παλλαϊκής αντίστασης στο γερμανικό καθεστώς και πως η απαγγελία του ποιήματος από τον Σικελιανό αποτέλεσε κι αυτή

ένα είδος αντιστασιακής πράξης. Στο σημείο αυτό μπορούμε να υπενθυμίσουμε στους μαθητές πως το γεγονός της κηδείας του Παλαμά τοποθετήθηκε (στη χρονογραμμή) στη γραμμή των περιόδων και όχι των γεγονότων. Τώρα μπορεί να εξηγηθεί η επιλογή αυτή, καθώς η κηδεία του Παλαμά φαίνεται να ενδιαφέρει λιγότερο ως γεγονός καθαυτό και περισσότερο σε σχέση με τη σημασία της για τους Έλληνες της εποχής.

Στη συνέχεια τους ζητάμε να διερευνήσουν κατά πόσο όντως το ποίημα του Σικελιανού αποτελεί αντιστασιακή πράξη. Τους ζητάμε να υπογραμμίσουν φράσεις του ποιήματος που επιβεβαιώνουν αυτή τη διαπίστωση. Ζητάμε επίσης να εντοπίσουν τις προστακτικές που υπάρχουν στο ποίημα και να δικαιολογήσουν τη λειτουργία τους. Σε ποιον απευθύνεται ο ποιητής και τι ζητάει να κάνει; Μέσα από τα ερωτήματα αυτά επιχειρείται να γίνει σαφές ότι το ποίημα του Σικελιανού δεν γράφεται απλώς για να τιμήσει τον Παλαμά, αλλά αφορμάται από το συγκεκριμένο γεγονός, για να καλέσει τον λαό σε αντίσταση. Προσπαθούμε με άλλα λόγια να εξετάσουμε δίπλα στην αναφορική λειτουργία του κειμένου (αναφορά στον θάνατο του ποιητή) και την επιτελεστική του λειτουργία (έκκληση για ελευθερία). Με άλλα λόγια να δείξουμε στους μαθητές μας πως η θεματοποίηση ενός ιστορικού γεγονότος μέσα σε ένα κείμενο μπορεί να σχετίζεται και με παράπλευρους στόχους.

Κατόπιν, παραπέμπουμε τους μαθητές στη δεύτερη γραπτή πηγή από το πλαϊνό ιστορικό υλικό (απόσπασμα από την *Ιστορία της Νεώτερης και Σύγχρονης Ελλάδας* του Τ. Βουρνά) και ζητάμε να προσέξουν την τελευταία φράση: «Το ποίημα του Σικελιανού είναι πολύ γνωστό και δημοσιεύτηκε κι απαγγέλλθηκε πολλές φορές από τότε.» ([φύλλο εργασίας 2-μέρος Γ](#))

Αρχικά, ρωτάμε τους μαθητές ποια στοιχεία του ποιήματος πιστεύουν ότι επέτρεψαν να χρησιμοποιηθεί και σε άλλες περιστάσεις. Σκοπός είναι να εντοπιστούν ο μεταφορικός λόγος και η χρήση συμβόλων ως χαρακτηριστικά που δίνουν τη δυνατότητα στο ποίημα να σχετίζεται όχι μόνο με το γεγονός στο οποίο αναφέρεται αλλά και με άλλες ιστορικές στιγμές που μπορεί να παρουσιάζουν κάποιες

ομοιότητες. Για τον σκοπό αυτό ζητάμε από τους μαθητές να χρωματίσουν μέσα στο ποίημα λέξεις ή φράσεις που χρησιμοποιούνται μεταφορικά καθώς και πρόσωπα και αντικείμενα που λειτουργούν ως σύμβολα και που θεωρούν ότι επιδέχονται πολλαπλές αναγνώσεις ανάλογα με την ιστορική στιγμή στην οποία διαβάζονται.

Τέλος, συζητάμε με τους μαθητές μας σε ποιες περιστάσεις φαντάζονται ότι μπορεί να ξαναχρησιμοποιήθηκε το ποίημα. Τους προτρέπουμε να αναζητήσουν τη φράση «Ηχήστε οι σάλπιγγες» στη μηχανή αναζήτησης της [Google](https://www.google.com), προκειμένου να διαπιστώσουν ότι στίχοι από το ποίημα αξιοποιούνται ακόμα και σήμερα με διάφορες αφορμές.

Όλη η παραπάνω συζήτηση στόχο έχει να καταδείξει πόσο διαφορετική είναι η αναπαράσταση ενός ιστορικού γεγονότος μέσω του ποιητικού λόγου και πόσο – κατά κανόνα – «ο αφαιρετικός, μεταφορικός λόγος της ποίησης αποδίδει τις ιστορικές εμπειρίες έμμεσα, συχνά κρυπτικά, αφαιρώντας από αυτές τα καθέκαστα και κρατώντας το συναισθηματικό τους βάρος, τη συμβολική τους αξία, τη σημασία τους για την ατομική ύπαρξη» (Αποστολίδου, 2013, 6).

5η ώρα

Σκοπός της πέμπτης ώρας είναι οι μαθητές, αξιοποιώντας τις προηγούμενες δραστηριότητες και την εμπειρία ανάγνωσης δυο διαφορετικών κειμένων που θεματοποιούν το ίδιο ιστορικό υλικό, να διαμορφώσουν ένα σώμα ερωτήσεων που θα μπορούσαν να αποτελούν άξονα για την προσέγγιση λογοτεχνικών κειμένων που διαλέγονται με την ιστορία. Με αυτή τη δραστηριότητα συνοψίζουμε και «συμμαζεύουμε» παρατηρήσεις που πραγματοποιήθηκαν τις προηγούμενες ώρες και ταυτόχρονα ελέγχουμε τον βαθμό στον οποίο οι μαθητές απέκτησαν κάποια εργαλεία για μια πιο «υποψιασμένη» ανάγνωση τέτοιων κειμένων. Η ώρα αυτή μπορεί να πραγματοποιηθεί είτε στο εργαστήριο πληροφορικής είτε στην αίθουσα διδασκαλίας.

Ζητάμε από κάθε ομάδα να συντάξει ένα ερωτηματολόγιο με ερωτήματα που καλό θα ήταν να έχει υπόψη του ένας αναγνώστης που έρχεται σε επαφή με λογοτεχνικό κείμενο που αναπαριστά κάποιο ιστορικό γεγονός ([φύλλο εργασίας 3](#)).

Τους ζητάμε να περιλάβουν 4-5 ερωτήσεις λαμβάνοντας υπόψη τα κείμενα που προσέγγισαν τις προηγούμενες ώρες και τα ερωτήματα που συζητήθηκαν με αφορμή αυτά. Για κάθε ερώτημα που συντάσσουν θα πρέπει να αιτιολογήσουν τον λόγο που θεωρούν ότι είναι σημαντικό ή γόνιμο, προσκομίζοντας ένα παράδειγμα από τις αναγνώσεις που προηγήθηκαν. Μπορούν να προσθέσουν και άλλα ερωτήματα που τους έρχονται στον νου και πιστεύουν ότι θα είχαν ενδιαφέρον, ακόμα κι αν δεν προηγήθηκε σχετική συζήτηση, με αφορμή τα αποσπάσματα που μελετήθηκαν μέχρι στιγμής.

Αν η διδασκαλία πραγματοποιείται στο εργαστήριο πληροφορικής, το ερωτηματολόγιο μπορεί να συνταχθεί σε ένα έγγραφο Word. Αν πάλι οι ψηφιακές δεξιότητες της τάξης το επιτρέπουν μπορεί να χρησιμοποιηθεί κάποιο λογισμικό δημιουργίας ερωτηματολογίων, όπως το [SurveyMonkey](#). Αν η διδασκαλία πραγματοποιείται στην αίθουσα του τμήματος, τότε οι ομάδες μπορούν να καταγράψουν τα ερωτήματά τους σε ένα φύλλο χαρτί. Επισημαίνεται ότι μπορούν να περιλάβουν δύο είδη ερωτήσεων: ανοιχτής απάντησης ή πολλαπλής επιλογής. Δίνεται χρόνος στις ομάδες να ετοιμάσουν τα ερωτηματολόγια τους, ενώ ο εκπαιδευτικός περιφέρεται ανάμεσα στις ομάδες, λύνοντας απορίες και δίνοντας απαραίτητες διευκρινίσεις, παρέχοντας καθοδήγηση όπου χρειάζεται ή επιλύοντας προβλήματα συνεργασίας.

Όταν όλες οι ομάδες έχουν συντάξει τις ερωτήσεις τους, τις παρουσιάζουν. Οι ερωτήσεις παρουσιάζονται μία μία και με τις ομάδες να εναλλάσσονται, ώστε να μην υπάρξει περίπτωση κάποια ομάδα να καλύψει όλες τις πιθανές ερωτήσεις. Κάθε ερώτηση που ακούγεται, συζητείται στην ολομέλεια ως προς την ευστοχία της και τη διατύπωσή της και, αν υπάρχει ανάγκη, τροποποιείται ή αναδιατυπώνεται με βάση τις οδηγίες των υπολοίπων. Συν-διαμορφώνεται έτσι σταδιακά ένα κοινό ερωτηματολόγιο που περιλαμβάνει τις συνεισφορές όλων των ομάδων που έγιναν αποδεκτές από την ολομέλεια είτε ως είχαν είτε τροποποιημένες. Για τον σκοπό αυτό δημιουργείται ένα νέο έγγραφο στο οποίο γίνεται αντιγραφή-επικόλληση (και, αν

χρειάζεται, επεξεργασία) των ερωτημάτων που εγκρίνονται. Στο τέλος της ώρας έχει δημιουργηθεί ένα ερωτηματολόγιο συνταγμένο από το σύνολο της τάξης το οποίο θα χρησιμοποιηθεί τις επόμενες ώρες για την προσέγγιση καινούριων κειμένων, αλλά και που θα μπορεί να αξιοποιηθεί οποτεδήποτε στην πορεία της χρονιάς η τάξη συναντήσει ένα λογοτεχνικό κείμενο που αναπαριστά κάποιο ιστορικό γεγονός.

Σε γενικές γραμμές αφήνουμε τους μαθητές να προτείνουν ελεύθερα τις δικές τους ερωτήσεις, καθώς αυτό αποτελεί και έναν καλό δείκτη αξιολόγησης του κατά πόσο μπήκαν οι βάσεις για έναν πιο κριτικό προβληματισμό στη συνάντησή τους με ανάλογα κείμενα. Αν παρόλα αυτά προκύψουν τελικά σοβαρές ελλείψεις στις ερωτήσεις που διατυπώθηκαν, μπορεί ο εκπαιδευτικός να τις προσθέσει κατά την τελική διαμόρφωση του κοινού ερωτηματολογίου.

Ενδεικτικές ερωτήσεις που θα μπορούσαν να περιληφθούν σε αυτό το ερωτηματολόγιο μετά από τις αναγνώσεις που προηγήθηκαν:

1. Πότε γράφεται το κείμενο; Πόση χρονική απόσταση μεσολαβεί ανάμεσα στη δημοσίευση ή έκδοση του λογοτεχνικού κειμένου από το ιστορικό γεγονός το οποίο περιγράφεται σε αυτό;
2. Σε ποιο λογοτεχνικό είδος ανήκει;
3. Πόσο αναλυτική είναι η αναπαράσταση του ιστορικού γεγονότος;
4. Στόχος είναι να μας ενημερώσει για το γεγονός ή όχι;
5. Ποιους άλλους στόχους μπορεί να εξυπηρετεί το κείμενο;
6. Ποιος μιλάει ή αφηγείται στο κείμενο; Ποια σχέση έχει με τα γεγονότα;
7. Πόσο μεταφορικός είναι ο λόγος;
8. Θα μπορούσε το κείμενο να σχετιστεί και με άλλα παραπλήσια ιστορικά γεγονότα;
9. Ποια στοιχεία φαίνεται να αποτελούν πραγματικά γεγονότα και ποια τα πλάθει ο συγγραφέας με τη φαντασία του;

6^η - 7^η ώρα

Από αυτή την ώρα και εξής δίνουμε την πρωτοβουλία, στο μέτρο του δυνατού, στους μαθητές. Στόχος είναι να εφαρμόσουν όσα διδάχτηκαν τις προηγούμενες ώρες έχοντας να μελετήσουν δύο νέα λογοτεχνικά κείμενα που αφορούνται από ένα διαφορετικό ιστορικό γεγονός, το οποίο, και αυτό, βρίσκεται στη σχολική ύλη του μαθήματος της Ιστορίας της Γ' γυμνασίου, τους βαλκανικούς πολέμους.

Βρισκόμαστε στην αίθουσα πληροφορικής και αρχικά, ζητάμε από τις ομάδες να περιηγηθούν στη χρονογραμμή και να μεταβούν στο ιστορικό γεγονός των βαλκανικών πολέμων ([φύλλο εργασίας 4](#)). Για να το κάνουν αυτό θα πρέπει να ανακαλέσουν τη χρονολογία έναρξης τους και να την αναζητήσουν στη γραμμή των γεγονότων. Τους ζητάμε να δουν πολύ σύντομα τι περιλαμβάνεται σε αυτή την ενότητα (ποικιλία λογοτεχνικών κειμένων, πολυμεσικό υλικό που ενισχύει την ανάγνωση κάποιων από αυτά, πλούσιο ιστορικό υλικό στα δεξιά της σελίδας σε διάφορες μορφές: όλα αυτά μπορούν ενδεχομένως να σχολιαστούν αν αναλογιστούμε από τη μια τη σπουδαιότητα του γεγονότος, καθώς η Ελλάδα σχεδόν διπλασιάστηκε μετά τους δύο πολέμους, και από την άλλη ότι ακριβώς η σπουδαιότητα αυτή είναι που έθρεψε τη φαντασία των ελλήνων λογοτεχνών). Ρωτάμε, λοιπόν, τους μαθητές αν γνωρίζουν κάτι για τους βαλκανικούς πολέμους: ποιοι ήταν οι εμπόλεμοι, γιατί αναφερόμαστε σε βαλκανικούς πολέμους και όχι σε βαλκανικό, ποιοι ήταν οι νικητές και ποιοι οι ηττημένοι, ποιο αποτέλεσμα είχαν για την Ελλάδα. Υποστηρικτικό προς τις απαντήσεις τους μπορεί να είναι το ιστορικό υλικό που παρατίθεται δεξιά της χρονογραμμής: για παράδειγμα η πρώτη εικόνα από την ενότητα «Οπτικό υλικό» μπορεί να τους δώσει την απάντηση στο ερώτημα «ποιοι ήταν οι εμπόλεμοι και ποιοι οι νικητές», ενώ η τέταρτη και πέμπτη εικόνα μπορεί να τους καθοδηγήσει σχετικά με τα οφέλη που αποκόμισε η Ελλάδα από τους πολέμους.

Στη συνέχεια, ζητάμε από τους μαθητές να διαβάσουν τα δύο πρώτα λογοτεχνικά κείμενα που βλέπουν στη χρονογραμμή στη συγκεκριμένη ενότητα. Πρόκειται για το εγερτήριο ποίημα του Παλαμά με τον τίτλο «Εμπρός!» που

γράφηκε στην καρδιά του πολέμου, τον Σεπτέμβρη του 1912 και με το οποίο ο ποιητής καλεί τους Έλληνες να πάρουν τα όπλα, παραπέμποντας άμεσα στον «Θούριο» του Ρήγα («Ξανά του Ρήγα η σάλπιγγα, / και πάει στα μισουράνια: / "Μαυροβουνιού καπλάνια / και Ολύμπου σταυραϊτοί!"»). Η παραπομπή στο αντίστοιχο ποίημα του Σικελιανού για την κηδεία του Παλαμά θα πρέπει να είναι, τουλάχιστον για κάποιους μαθητές, σχεδόν άμεση (δύο ποιήματα, επικαιρικά, που στόχο έχουν να ξεσηκώσουν ενάντια στον ξένο κατακτητή).

Το δεύτερο κείμενο που θα διαβάσουν οι μαθητές είναι το απόσπασμα από το *Συναξάρι του Αντρέα Κορδοπάτη. Βαλκανικοί- '22*. Πρόκειται για ένα μυθιστόρημα αρκετά μεταγενέστερο των βαλκανικών πολέμων (εκδίδεται στο γύρισμα του νέου αιώνα, το 2000), όπως ακριβώς τα μυθιστορήματα των Μιχαηλίδη και Πέτροβιτς-Ανδρουτσοπούλου τα οποία μας απασχόλησαν την προηγούμενη ώρα, που δίνει πλήρη ελευθερία κινήσεων στους διάφορους λαϊκούς αφηγητές να εξιστορήσουν κομμάτια από τη ζωή τους σε μια εποχή κρίσιμη για το ελληνικό έθνος: από τον θρίαμβο των βαλκανικών ως την καταστροφή της Μικράς Ασίας, με ενδιάμεσο σταθμό τον Μεγάλο Πόλεμο. Το απόσπασμα, αλλά και το μυθιστόρημα, παραπέμπει απευθείας σε προφορικές αφηγήσεις, χωρίς ποικίλματα στον λόγο του, με ύφος φυσικό και λιτό αλλά συγχρόνως πολύ ζωντανό.

Έχοντας διαβάσει τα δύο λογοτεχνικά κείμενα οι μαθητές καλούνται να συμπληρώσουν το ερωτηματολόγιο που έφτιαξαν το προηγούμενο δίωρο. Απώτερος στόχος είναι να συνειδητοποιήσουν πώς το ίδιο γεγονός θεματοποιείται/ αναπαρίσταται με εντελώς διαφορετικό τρόπο από κείμενο σε κείμενο, από είδος σε είδος, από εποχή σε εποχή (και επομένως και από αναγνώστη σε αναγνώστη). Κι εδώ πρέπει να γίνουν διαπιστώσεις για το είδος των δύο κειμένων (ποίημα: «γιατί πάλι επιλέγεται, όπως στην περίπτωση του Σικελιανού, ο έμμετρος λόγος, για να ξεσηκώσει τον ελληνικό λαό», είναι μια από τις ερωτήσεις που μπορεί να τεθεί· πεζό), το ύφος τους (πιο μεταφορικό και συμβολικό το πρώτο, που περισσότερο θεματοποιεί παρά αναπαριστά, κυριολεκτικό το δεύτερο με μεγάλο βαθμό

αναφορικότητας), τον χρόνο γραφής (επικαιρικότητα ή μη σε σχέση με το ιστορικό γεγονός), τη λειτουργία τους (επιτελεστική το ποίημα, αναφορική, περιγραφική το πεζό· άλλωστε επικαιρικότητα και επιτελεστικότητα, δηλ. χρόνος και λειτουργία είναι δύο συνιστώσες του κειμένου που φαίνεται να σχετίζονται μεταξύ τους), αλλά και το ηρωικό πνεύμα που διαπερνάει όλο το ποίημα σε αντίθεση με το πεζό που κάλλιστα θα μπορούσε να χαρακτηριστεί και αντιηρωικό (βλέπε για παράδειγμα την προσπάθεια του αφηγητή να απαλλαγεί από τη στράτευση και την επιλογή του να φύγει από το χωριό του).

Επίσης, θέλουμε να αναγνωρίσουν την καθολικότητα του ποιήματος (ζητάμε, αν θέλουμε και αν υπάρχει χρόνος, να επαναλάβουν τη διαδικασία με τον χρωματισμό των στίχων του ποιήματος σε ένα Word, ώστε να επισημανθούν λέξεις ή φράσεις με συμβολικό χαρακτήρα που θεωρούν ότι επιδέχονται πολλαπλές αναγνώσεις ανάλογα με την ιστορική στιγμή στην οποία διαβάζονται. Για παράδειγμα το επίρρημα «Εμπρός» που επιγράφει όλο το ποίημα, η υπονοούμενη προστακτική («Προχωρήστε» ή «Πηγαίνετε») που κρύβεται πίσω από το επίρρημα «Εμπρός!», που παραπέμπει άλλωστε και στην ιαχή ενός άλλου πολέμου, το γνωστό μας «Αέρα!», η αναφορά στον Ρήγα και στον «εθνεγερτήριο» Θούριό του, ή η επίκληση στη φύση για βοήθεια («Εμπρός! Βουνά, ψηλώστε μας, / και ω θάλασσα, να η ώρα! / στοίχειωσε τα καράβια μας, / και βόηθα, νικηφόρα»), είναι στοιχεία που θα μπορούσαν πολύ εύκολα να ξαναχρησιμοποιηθούν σε μια αντίστοιχη συγκυρία. Μπορούν αντιστρόφως να παρατηρήσουν τη «μερικότητα» του πεζού το οποίο αναφέρεται σε πολύ συγκεκριμένα γεγονότα από τους βαλκανικούς πολέμους (μάχη Σαραντάπορου, είσοδος του στρατού στη Θεσσαλονίκη, κατάληψη Μπιζανίου).

Φυσικά, οι μαθητές δεν είναι απαραίτητο να περιοριστούν στις ερωτήσεις που είχαν διατυπωθεί τις προηγούμενες ώρες. Έχουν την ευχέρεια, εφόσον τα δύο νέα κείμενα τους οδηγήσουν προς αυτή την κατεύθυνση, να προσθέσουν καινούριες ερωτήσεις που δεν είχαν σκεφτεί νωρίτερα. Στην πραγματικότητα το ευκαίο θα ήταν ακριβώς αυτή η προσθήκη των καινούριων ερωτήσεων, γιατί μια τέτοια εξέλιξη

πιθανότατα να σημαίνει πως έχουν αρχίσει να σκέφτονται πιο συστηματικά σχετικά με την ιστορική αναπαράσταση στην τέχνη.

8^η ώρα

Σε αυτή, την τελευταία ώρα, επιστρέφουμε στην ολομέλεια της τάξης και οι ομάδες παρουσιάζουν τις απαντήσεις που έδωσαν στο ερωτηματολόγιο που έφτιαξαν την πέμπτη ώρα, και πιθανότατα αναδιαμόρφωσαν τις δύο προηγούμενες ώρες, για τα δύο λογοτεχνικά κείμενα, του Παλαμά και του Βαλτινού. Προτείνεται οι ομάδες να εναλλάσσονται στις απαντήσεις και να μην τις διαβάζουν όλες μαζί, έτσι ώστε στο τέλος κάθε απάντησης από όλες τις ομάδες, να υπάρχει κάποια σχετική συζήτηση για τις απαντήσεις που δόθηκαν (διαφορές, ομοιότητες, παραλείψεις κ.ά.). Προφανώς στην τελευταία ώρα η συζήτηση εξαρτάται σε κάποιον βαθμό από τη διαμόρφωση του ερωτηματολογίου. Όμως, σε κάθε περίπτωση, έμφαση θα πρέπει να δοθεί από την πλευρά του καθηγητή και να βγουν συμπεράσματα για τα ακόλουθα σημεία:

- πόσο αληθινή, αληθοφανής ή φανταστική είναι η αναπαράσταση του ιστορικού γεγονότος στα λογοτεχνικά κείμενα που μελέτησαν οι μαθητές
- αν το ιστορικό γεγονός κατέχει κεντρική ή περιφερειακή θέση στο λογοτεχνικό κείμενο, με μεγάλο ή μικρό βαθμό αναφορικότητας
- ποιους στόχους εξυπηρετεί η θεματοποίηση ή/και η αναπαράσταση του ιστορικού γεγονότος
- τι διαφορές εντοπίζουν ανάμεσα στην ποίηση και την πεζογραφία σε σχέση πάντα με την αναπαράσταση του ιστορικού γεγονότος.

ΣΤ. ΦΥΛΛΟ/Α ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 1

ΜΕΡΟΣ Α

Διαβάστε τις γραπτές πηγές 4, 5 και 6 από το ιστορικό υλικό και παρατηρήστε τις πηγές 4, 5 και 6 από το οπτικό υλικό. Πρόκειται για πολύ σύντομα αποσπάσματα από ιστορικά, δημοσιογραφικά και απομνημονευματικά κείμενα σχετικά με την κηδεία του Παλαμά και φωτογραφίες από το ίδιο το γεγονός.

Συγκρίνετε την καταγραφή του γεγονότος στα μη μυθοπλαστικά αυτά κείμενα και στη λογοτεχνική αποτύπωση του Μιχαηλίδη. Ποια από τα στοιχεία και τις λεπτομέρειες που αποτυπώνονται σε αυτά τα κείμενα συναντάμε και στο απόσπασμα από τον *Λαβύρινθο*; Ποια στοιχεία φαίνεται να αποτελούν φανταστικές προσθήκες του λογοτέχνη;

ΜΕΡΟΣ Β

Διαβάσαμε ένα σύντομο απόσπασμα από το μυθιστόρημα της Πέτροβιτς που θεματοποιεί ακριβώς το ίδιο γεγονός.

Ποιο από τα δύο κείμενα είναι πιο αναλυτικό ως προς την αποτύπωση της κηδείας του Παλαμά;

Ας συγκρίνουμε τον τρόπο που αναπαρίσταται το ίδιο γεγονός στα δύο κείμενα.

- Αντιγράψτε τα δύο κείμενα σε ένα έγγραφο Word.
- Χρωματίστε με ίδιο χρώμα γραμματοσειράς στα δύο κείμενα τα σημεία που αναφέρουν κοινές λεπτομέρειες από την κηδεία.

- Ποιες λεπτομέρειες απαντούν μόνο σε ένα από τα δύο κείμενα; Χρωματίστε τις με άλλο χρώμα γραμματοσειράς.

ΜΕΡΟΣ Γ

«Ποιανού οι εντυπώσεις καταγράφονται σε κάθε απόσπασμα;»

Για να απαντήσετε σε αυτό το ερώτημα συζητήστε μεταξύ σας τα παρακάτω ερωτήματα:

- Ποιος μιλάει σε κάθε απόσπασμα;
- Πόσο χρονών είναι;
- Από ποια σημεία καταλαβαίνουμε την ηλικία του;
- Ποια σχέση έχει με τα γεγονότα;
- Τι φαίνεται να μην καταλαβαίνει;
- Ποια πράγματα τραβάνε την προσοχή του;

Σημειώστε τα σημεία του κειμένου που τεκμηριώνουν την απάντησή σας.

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 2

Αυτή την ώρα θα ασχοληθούμε με το ποίημα που απήγγειλε ο Άγγελος Σικελιανός στην κηδεία του Παλαμά. Σε αντίθεση με τα δύο προηγούμενα κείμενα που γράφτηκαν πολλά χρόνια αργότερα από το γεγονός που αναπαριστούν, τώρα θα προσεγγίσουμε ένα κείμενο που γράφτηκε ακριβώς εκείνη τη χρονική στιγμή και με αφορμή το συγκεκριμένο γεγονός.

ΜΕΡΟΣ Α

- Ανοίξτε το έγγραφο Word με το ποίημα που θα βρείτε στην οθόνη του υπολογιστή σας. Όλοι μαζί θα ακούσουμε την ανάγνωση του ποιήματος που συνοδεύει ως πολυμεσικό υλικό τα δύο πεζά αποσπάσματα στο περιβάλλον της χρονογραμμής.
- Εντοπίστε στα δύο πεζά αποσπάσματα που μελετήσαμε το προηγούμενο δίωρο, και ιδιαίτερα στο απόσπασμα από τον *Λαβύρινθο* του Μιχαηλίδη, όσα σημεία αναφέρονται στο συγκεκριμένο ποίημα.
- Προσέξτε ιδιαίτερα το απόσπασμα:

«Δεν νεκρολογούσε τον Παλαμά ο Σικελιανός, έπαιρνε απλώς την εντολή από εκείνον να μιλήσει στο βουερό πλήθος που περίμενε απ' έξω πεινασμένο, ταπεινωμένο, προδομένο, τις λέξεις που δεν είναι μόνο νοήματα, δεν είναι μόνο αισθήματα, αλλά έρχονται από πολύ μακριά φορτωμένες χρόνο και ζωή και σαν καταγιγίδα ξεσηκώνουν σώματα και ψυχές. Ο πατέρας, θορυβημένος, κοιτούσε ανήσυχα γύρω, ιδιαιτέρως προς την πλευρά των ξένων, των εχθρών, των απρόσκλητων, με τα ανέκφραστα πρόσωπα και το χαμηλωμένο βλέμμα.»

Συμφωνείτε ότι «Δεν νεκρολογούσε τον Παλαμά ο Σικελιανός»; Το ποίημα μάς δίνει πληροφορίες για τον Παλαμά και τον θάνατό του;

Χρωματίστε στο ποίημα τους στίχους που αναφέρονται άμεσα στον θάνατο του ποιητή και με άλλο χρώμα τους στίχους που είναι πολύ γενικότεροι ή αναφέρονται σε φαινομενικά άσχετα με το συγκεκριμένο γεγονός θέματα.

ΜΕΡΟΣ Β

- Γιατί ο πατέρας στο απόσπασμα από τον *Λαβύρινθο* κοιτάει θορυβημένος γύρω του, ιδιαίτερα προς την πλευρά των ξένων, των εχθρών; Προκειμένου να απαντήσετε στο ερώτημα αυτό διαβάστε τις γραπτές πηγές 3-6 από το ιστορικό υλικό που βρίσκεται στα δεξιά του αποσπάσματος.
- Ας διερευνήσουμε τώρα κατά πόσο όντως το ποίημα του Σικελιανού αποτελεί αντιστασιακή πράξη.

Υπογραμμίστε φράσεις του ποιήματος που επιβεβαιώνουν αυτή τη διαπίστωση.

Εντοπίστε τις προστακτικές που υπάρχουν στο ποίημα και προσπαθήστε να δικαιολογήσετε τη λειτουργία τους. Σε ποιον απευθύνεται ο ποιητής και τι του ζητάει να κάνει;

ΜΕΡΟΣ Γ

- Διαβάστε τη δεύτερη γραπτή πηγή από το παινό ιστορικό υλικό (απόσπασμα από την *Ιστορία της Νεώτερης και Σύγχρονης Ελλάδας* του Τ. Βουρνά).
- Προσέξτε την τελευταία φράση: «Το ποίημα του Σικελιανού είναι πολύ γνωστό και δημοσιεύτηκε κι απαγγέλθηκε πολλές φορές από τότε.»

Ποια στοιχεία του ποιήματος πιστεύετε ότι επέτρεψαν να χρησιμοποιηθεί και σε άλλες περιστάσεις; Χρωματίστε μέσα στο ποίημα λέξεις ή φράσεις που χρησιμοποιούνται μεταφορικά καθώς και πρόσωπα και αντικείμενα που λειτουργούν ως σύμβολα και που θεωρείτε ότι επιδέχονται πολλαπλές αναγνώσεις ανάλογα με την ιστορική στιγμή στην οποία διαβάζονται.

Σε ποιες περιστάσεις φαντάζεστε ότι μπορεί να ξαναχρησιμοποιήθηκε το ποίημα; Αναζητήστε τη φράση «Ηχήστε οι σάλπιγγες» στη μηχανή αναζήτησης της [Google](https://www.google.com), προκειμένου να διαπιστώσετε ότι στίχοι από το ποίημα αξιοποιούνται ακόμα και σήμερα με διάφορες αφορμές.

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 3

Σε ένα έγγραφο Word συντάξτε ένα ερωτηματολόγιο με ερωτήματα που καλό θα ήταν να έχει υπόψη του ένας αναγνώστης ο οποίος έρχεται σε επαφή με λογοτεχνικό κείμενο που αναπαριστά κάποιο ιστορικό γεγονός.

Διατυπώστε 4-5 ερωτήσεις λαμβάνοντας υπόψη τα κείμενα που προσεγγίσαμε τις προηγούμενες ώρες και τα ερωτήματα που συζητήθηκαν με αφορμή αυτά. Για κάθε ερώτημα που συντάσσετε θα πρέπει να αναφέρετε τον λόγο για τον οποίο θεωρείτε ότι είναι σημαντικό ή γόνιμο, προσκομίζοντας ένα παράδειγμα από τις αναγνώσεις που προηγήθηκαν.

Μπορείτε να προσθέσετε και άλλα ερωτήματα που σας έρχονται στον νου και πιστεύετε ότι θα είχαν ενδιαφέρον (ακόμα κι αν δεν προηγήθηκε σχετική συζήτηση), με αφορμή τα αποσπάσματα που μελετήθηκαν μέχρι στιγμής.

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 4

Περιηγηθείτε στη χρονογραμμή και μεταβείτε στο ιστορικό γεγονός των βαλκανικών πολέμων. Δείτε πολύ σύντομα τι περιλαμβάνεται σε αυτή την ενότητα.

Διαβάστε τα δύο πρώτα λογοτεχνικά κείμενα που βλέπουν στη χρονογραμμή στη συγκεκριμένη ενότητα. Πρόκειται για το ποίημα του Παλαμά με τον τίτλο «Εμπρός!» που γράφτηκε στην καρδιά του πολέμου, τον Σεπτέμβρη του 1912 και το απόσπασμα από το *Συναζάρι του Αντρέα Κορδοπάτη. Βαλκανικοί-’22*. Πρόκειται για ένα μυθιστόρημα αρκετά μεταγενέστερο των βαλκανικών πολέμων (εκδίδεται στο γύρισμα του νέου αιώνα, το 2000).

Συμπληρώστε το ερωτηματολόγιο που φτιάξατε το προηγούμενο δίωρο με βάση τα δύο αυτά κείμενα. Δεν είναι απαραίτητο να περιοριστείτε στις ερωτήσεις που είχαν διατυπωθεί τις προηγούμενες ώρες. Έχετε την ευχέρεια, εφόσον τα δύο νέα κείμενα σας οδηγήσουν προς αυτή την κατεύθυνση, να προσθέσετε καινούριες ερωτήσεις που δεν είχατε σκεφτεί νωρίτερα.

Ζ. ΆΛΛΕΣ ΕΚΔΟΧΕΣ

Μέρη του σεναρίου θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν στην ημιτυπική εκπαίδευση και πιο συγκεκριμένα στην εθνική γιορτή της 28ης Οκτωβρίου. Ειδικά τα κείμενα που αναφέρονται στην κηδεία του Παλαμά η οποία έγινε στην καρδιά της γερμανικής κατοχής και αποτέλεσε αφορμή για αντίδραση απέναντι στους κατακτητές, καθώς και το ποίημα που έγραψε ο Σικελιανός για να νεκρολογήσει τον ποιητή και η ανάγνωσή του από τον ίδιο, αποτελούν γεγονότα που έχουν μείνει στη συλλογική συνείδηση για τη σπουδαιότητά τους στην ιστορική συγκυρία. Οι στόχοι του σεναρίου μπορούν να εξυπηρετηθούν και με άλλα κείμενα από τη χρονογραμμή, ανάλογα με τις γνώσεις ή τις προτιμήσεις των μαθητών και του ίδιου του εκπαιδευτικού.

Η. ΚΡΙΤΙΚΗ

- Η ελλιπής γνώση των ιστορικών γεγονότων από κάποιους μαθητές μπορεί να αποτελέσει ένα αρχικό πρόβλημα. Παρόλο που δεν απαιτείται γνώση λεπτομερειών και συγκεκριμένων ιστορικών πληροφοριών, μια γενική εικόνα των ιστορικών περιστατικών με τα οποία ασχολούνται τα κείμενα προϋποτίθεται.
- Οι ερωτήσεις για το ερωτηματολόγιο που καλούνται να συντάξουν οι μαθητές ενδέχεται να είναι ανεπαρκείς ή προς λάθος κατεύθυνση. Μια τέτοια δυσκολία θα μπορούσε να την εκμεταλλευτεί ο εκπαιδευτικός προς όφελος της διδασκαλίας, ενσωματώνοντας την κριτική και τον αναστοχασμό πάνω στη διατύπωση των ερωτημάτων στη διδακτική πράξη.
- Ίσως τα ποιητικά κείμενα να δυσκολέψουν με τον έντονα μεταφορικό τους λόγο τους μαθητές.
- Η ανάγνωση πολλών κειμένων που θεματοποιούν διαφορετικά ιστορικά γεγονότα ενδεχομένως να είναι κάπως αποπροσανατολιστική.

- Η περιήγηση στη χρονογραμμή μπορεί αρχικά να δυσκολεύει τους μαθητές και να χρειαστεί να διατεθεί επιπλέον χρόνος για την εξοικείωση με το περιβάλλον.

Θ. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αθανασοπούλου Α. 2004. «*Ιστορία και Λογοτεχνία στο σχολείο. Μια διεπιστημονική πρόταση διδασκαλίας για την κριτική αγωγή των μαθητών στον σύγχρονο πολιτισμό*». Στο *Η διαθεματικότητα στο σύγχρονο σχολείο & η διδασκαλία της Ιστορίας με τη χρήση πηγών*, Πρακτικά επιστημονικού σεμιναρίου, επιμ. Κ. Αγγελάκος & Γ. Κόκκινος, 101-131. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Αποστολίδου, Β. 2013. *Λογοτεχνία και ιστορία. Μια σχέση ιδιαίτερα σημαντική για τη λογοτεχνική εκπαίδευση*. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας